

กลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า คณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี*

STRATEGIES OF LANGUAGE USE AND BELIEF IN LI- KE -PA PLAY AT RUAMMITR PRADITSILPA TROUPE, SURAT THANI PROVINCE

สุวิมล เวชวิโรจน์

Suwimon Vatviroj

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: suwimon026@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษา และความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แผ่นบันทึกภาพเคลื่อนไหว ข้อมูลภาคสนามในศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลิเกป่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยนักแสดงลิเกป่า จำนวน 7 คน และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบกลวิธีการใช้ภาษาที่ปรากฏในลิเกป่า จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ การใช้ภาษาในบทขับร้องเพลงลิเกป่า จำแนกได้เป็น 4 ประเภท เช่น คำบุรุษสรรพนาม คำฉายานาม คำภาษาถิ่น และคำซ้อน การใช้คำถามวาทศิลป์มักพบในบทเกี่ยวพาราสีในการตั้งคำถามเพื่อประชดความรักหรือเป็นการตัดพ้อกับความรัก การใช้ถ้อยคำนัยแฝงเป็นการบอกกล่าวในลักษณะถ่อมตนเพื่อให้ได้รับความเมตตาจากผู้ชม การใช้ทัศนภาวะประกอบด้วยการใช้ทัศนภาวะบอกความมั่นใจและการใช้ทัศนภาวะบอกความคาดหวังในการแสดง และการใช้สำนวนขยายหรือเน้นความเข้าใจในการขับร้อง ส่วนด้านความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอธิฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีการระบุชื่อครูลิเกป่าให้ทำการแสดงราบรื่น ความเชื่อในเรื่องร่องรอยของการเดินป่า ความเชื่อในเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องการดำเนินชีวิต และความเชื่อเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาที่ปรากฏในลิเกป่าว่ามีความเชื่อเพื่อให้การแสดงประสบความสำเร็จไร้ข้อติดขัดและเป็นที่รักชื่นชอบจากผู้ชม

คำสำคัญ: กลวิธีการใช้ภาษา, ความเชื่อ, ลิเกป่า, คณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์, จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Abstract

The Objectives of this research article were to study the strategies of the language use and the belief shown in Li – Ke - Pa play at Ruammitr Praditsilpa Troupe, Surat Thani. It was the qualitative research technique by collecting the data from documents, videos, and field trips at Li – Ke - Pa Culture Learning Center. The informants consisted of 7 Li – Ke - Pa players along with field observation. The research results were that there are 5 aspects of the strategy of its language use including the language use of Li-Ke-Pa songs can be classified into 4 types such as personal pronouns epithet nouns dialect words and superlatives, the use of rhetorical questions which were frequently found in flirtation scenes to show the confidence or to speak sarcastically to the lover, the use of antonym meaning of words which showed the humble manner in order to ask for the audiences' kindness, and the use of viewing which showed the confidence and the expectation to the play. The idioms were used to explain the meaning and emphasize the understanding of the songs. The 5 aspects of belief in Li-Ke-Pa play were the belief of sacred power and praying to the sacred power Kru Li Ke is specified to make the performance smooth, the belief of trekking traces, the belief of karma and laws of karma, the belief of life living, and the belief of Thai social value. The study showed that its language use contained the beliefs that led to the successful and smooth play and became the audiences' favorite play.

Keywords: Strategy of Language Use, Belief, Li – Ke - Pa Play, Ruammitr Praditsilpa Troupe

บทนำ

นักมานุษยวิทยาได้จัดภาษาให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม โดยทั้งภาษาและวัฒนธรรมได้รับการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือผลิตซ้ำ จนกลายเป็นแบบแผน การปฏิบัติ อันเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะตนของกลุ่มคนเหล่านั้น (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2542) และสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนภาษาและวัฒนธรรมได้เด่นชัดคือศิลปะการแสดง เนื่องจากสามารถบอกถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ ความรู้สึก และวิถีชีวิตของผู้คนได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ลิเกป่าซึ่งจัดเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทหนึ่งทางภาคใต้ จากเดิมพบว่าลิเกป่าเรียกอีกชื่อว่า “ดิเกร์” และเพี้ยนมาเป็นยี่เก ลิเก ตามเสียงของคนแพร่หลายมากทางฝั่งตะวันออกตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช จนถึง

สงขลา แต่ปัจจุบันค่อย ๆ ลดความนิยมลงจนเกือบหาชมไม่ได้แล้วนอกจากจะมีเทศกาลงานพิเศษเท่านั้น (เรณู โกศินานนท์, 2540)

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ในพื้นที่ตำบลหนองไทร อำเภอบุพผิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าสืบต่อกันมาว่ามีมาตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) หรือประมาณ 100 ปีผ่านมาแล้ว ความรู้ด้านการแสดงลิเกป่าของคณะได้รับการสืบทอดจาก “ยายสาย” ไม่ทราบนามสกุล ถิ่นฐานเดิมไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดบ้างก็ว่ามาจากภาคอีสานบ้างก็ว่ามาจากภาคกลางและได้เดินทางเข้ามาในชุมชน ยายสายได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องลิเกป่าให้แก่ยายแฉ่ว ไชยธานี และได้รวมกลุ่มชาวบ้านจัดตั้งคณะลิเกป่าขึ้น จนกระทั่งใน พ.ศ. 2500 เมื่อนายสงบ ทัพบิมทอง เครือญาติรุ่นลูกหลาน มีอายุได้เพียง 15 ปี ขอฝากตัวเป็นศิษย์และจัดตั้งคณะลิเกป่าทำการแสดงตามงานบุญ งานกฐิน งานผ้าป่า หรือเรียกได้ว่าเมื่อมีกิจกรรมในชุมชนจะมีการแสดงลิเกป่าเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงาน ต่อมาใน พ.ศ. 2554 นายสงบจึงมีความคิดที่จะฟื้นฟูการแสดงลิเกป่าขึ้นมาอีกครั้ง โดยได้ตั้งชื่อคณะลิเกป่าว่า “คณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์” โดยพยายามรวบรวมสมาชิกกลุ่มที่เคยร่วมแสดงกันมา และฝึกหัดลิเกป่าให้นักเรียนโรงเรียนบ้านยางงาม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำชุมชนจนสามารถเกิดคณะลิเกป่าของทางโรงเรียนขึ้น และฝึกหัดนักเรียนจนสามารถทำการแสดงลิเกป่าร่วมกับทางคณะในหลายโอกาส (ทริสดี ก่อสกุล, 2557) จนปัจจุบันเริ่มมีหน่วยงานราชการมาร่วมผลักดันให้ลิเกป่าที่นับวันจะหาชมได้ยาก กลับมามีชีวิตอีกครั้งจากการผลักดันของชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไทร โรงเรียนบ้านยางงาม คณะลิเกป่าและวิศวกรสังคมประจำตำบลหนองไทรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีได้สร้างศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลิเกป่าขึ้นในโรงเรียนบ้านยางงาม เพื่อให้เยาวชน ชุมชนและผู้สนใจมีช่องทางของการเรียนรู้วัฒนธรรมในแขนงนี้ ภายในศูนย์มีการจำลองเวทีและมีการแสดงของคณะลิเกป่ารุ่นอาวุโสคอยสร้างสีสันให้การแสดง การสาธิตการร้อยลูกปัด จำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น แมสผ้า เสื้อ ผ้า และตุ๊กตาและที่สำคัญมีการบูรณาการเรียนลิเกป่าเข้าสู่ชั้นเรียนในรายวิชาภาษาไทย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าลิเกป่าจัดเป็นศิลปะการแสดงที่ใช้เป็นเครื่องมือบันทึกและถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ (สมสวัสดิ์ เตชพลุฑินันท์, 2557) ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนผ่านภาษาที่ปรากฏในบทขับร้องเพลงลิเกป่า ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจศึกษาภาษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ปรากฏในลิเกป่าเพื่อป้องกันการสูญหายไปในอนาคต และอาศัยการเก็บข้อมูลในรูปแบบของงานวรรณกรรมตามศาสตร์ภาษากับวัฒนธรรมในด้านกลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อในสังคมไทยที่ปรากฏในลิเกป่า ผลการศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์และใช้เป็นแบบแผนโครงสร้างของภาษากับวัฒนธรรมในสังคมไทยอีกรูปแบบหนึ่ง อีกทั้งเป็นข้อตระหนักสำหรับคนในสังคมไทยถึงอิทธิพลความเชื่อที่ยังคงอยู่ในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาที่ปรากฏในลิเกป่าคณะรวมมิตรประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าคณะรวมมิตรประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของกลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แผ่นบันทึกภาพเคลื่อนไหวการแสดงลิเกป่า ข้อมูลภาคสนามในศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลิเกป่า และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยกำหนดขอบเขตเฉพาะการแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ ตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยนักแสดงลิเกป่า จำนวน 7 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอใบรับรองจริยธรรมในมนุษย์ก่อนที่จะลงสนามวิจัย เพื่อให้งานวิจัยเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยเริ่มตั้งแต่แสดงเอกสารชี้แจง และเอกสารแสดงความยินยอมแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทำการเก็บข้อมูล

2. การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของกลวิธีการใช้ภาษาที่ปรากฏในลิเกป่า ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องการใช้ภาษา เป็นแนวคิดหลัก ในการแสดงลิเกของ ศุภมน อภานันท์ จำแนกคำในการสื่อสารออกเป็น 8 ประเภท ได้แก่ 1) การใช้คำราชาศัพท์ 2) การใช้คำบุรุษสรรพนาม 3) การใช้คำฉายานาม 4) การใช้คำภาษาอังกฤษ 5) การใช้คำซ้อน 6) การใช้คำสองแง่สองงาม 7) การใช้คำหยาบ และ 8) การใช้คำสแลง การใช้คำถามวาทีศิลป์ (Rhetorical Question) การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน (Irony) การใช้ทัศนภาวะ (Monality) และการใช้สำนวนขยายความหรือเน้นความเข้าใจมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษา ในส่วนการวิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า (ศุภมน อภานันท์, 2554) ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องความเชื่อ และความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยของกึ่งแก้ว อัดถากร จำแนกความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยออกเป็น 11 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุคคล ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อม ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องเพศ ความเชื่อเรื่องสุขภาพ ความเชื่อเรื่องโชคลาง ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องเครื่องราง ความเชื่อเรื่องภูต ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์เป็นกรอบในการศึกษา นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ประกอบตัวอย่าง (กึ่งแก้ว อัดถากร, 2519)

ผลการวิจัย

การศึกษากลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่ามีประเด็นวิเคราะห์ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. กลวิธีการใช้ภาษาที่ปรากฏในลิเกป่า ผลการวิเคราะห์พบวิธีการใช้ภาษาที่น่าสนใจ 5 ประเภท ดังนี้

1.1 การใช้ลักษณะภาษาสื่อสารในการแสดงลิเกป่า สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1.1.1 การใช้คำบุรุษสรรพนาม เป็นคำแทนตัวผู้พูด ผู้ฟัง หรือใช้เมื่อผู้แสดงลิเกป่ากำลังพูดสื่อสารกับผู้ชมในฐานะที่เป็นตัวตน หรือเป็นตัวละครตามบทของเรื่อง แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1.1.1 การใช้คำแทนตัวนักแสดง สามารถจำแนกคำพูดแทนตัวนักแสดงได้ 2 แบบ คือ 1) คำแทนตัวผู้พูด คำแทนตัวเมื่อต้องการพูดหรือสื่อสารกับผู้ชมโดยตรง นักแสดงมักจะเลือกใช้คำบุรุษสรรพนามประเภท “ระดับคำสามัญ” เป็นคำแทนในฐานะผู้พูด ได้แก่ พี่ ผม ลูก บ่าว (พี่) สาว (น้อง) เป็นต้น ดังตัวอย่างบทร้องเพลงตัวแสดงออก “หากผมร้องรำทำผิดถือว่าเป็นมิตรน้องใหม่” เป็นบทร้องแทนตัวเจ้าเมืองที่ร้องกลอนลิเกให้ผู้ชมฟัง และ 2) คำแทนตัวในฐานะที่เป็นตัวละคร เมื่อนักแสดงใช้ชื่อของตัวละครรวมถึงคุณลักษณะของตัวแสดง หรือบทบาทของตัวละครที่แสดงเป็นคำพูดแทนตัวขณะทำการแสดง ดังตัวอย่างบทร้องเพลงทยอยออก “ยกข้อมูณีแล้วตาฤๅษีเฒ่า ยกขึ้นหัวเข้าไม้เฒ่าแข็งเพ็ก มุณีแล้วตาฤๅษีเฒ่า” เป็นบทร้องแนะนำตัวของฤๅษีให้ผู้ชมฟังในฐานะที่เป็นตนเอง คือ นักแสดงตัวฤๅษี โดยได้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นคำแทนตัวว่า “ฤๅษีเฒ่า” ซึ่งหมายถึง นักแสดงรับบทเป็นคนเฒ่าหรือคนชราที่แสดงเป็นตัวฤๅษี

1.1.1.2 การใช้คำแทนตัวผู้ชม จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

(1) สรรพนามวลี คือ วลี หรือกลุ่มคำที่ขึ้นต้นด้วยสรรพนาม เช่น ทานกรรมการ ดังตัวอย่างบทร้องเพลงตัวแสดงออก “ขอขอบคุณท่านกรรมการที่บริหารโรงเรียนมา” การใช้คำลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าคณะลิเกป่าให้เกียรติและให้ความเคารพนับถือผู้ชม ทั้งนี้เพราะถือว่าผู้ชมทุกคนเป็นผู้อุปการะคุณของคณะลิเกป่า

(2) คำเรียกญาติ นักแสดงลิเกป่าจะใช้คำเรียกญาติเป็นคำแทนตัวผู้ชมเป็นส่วนใหญ่ แบ่งได้ 2 แบบ คือ 1) แบบที่ใช้เป็นคำซ้อน หรือคำกล่าวถึงแทนตัวผู้ชม ได้แก่ แม่ป้า พ่อแม่ ดังตัวอย่างบทร้องเพลงว่าดอกชาย “เดี๋ยวแม่ป้ารำคาญ พ่อแม่รำคาญหัวใจ” และ 2) แบบที่ใช้ประกอบกับคำอื่น คำเรียกญาติมักตามด้วยคุณลักษณะของผู้ชม เช่น น้องบ่าว (น้องชาย) พี่ยา (พี่ชาย) ดังตัวอย่างบทร้องเพลงอวยพร “หนึ่งร้อยน้องส่งมา น้องบ่าวเออ พี่ยาดีใจ” ทั้งนี้ การใช้คำเรียกญาติช่วยเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะลิเกป่าและผู้ชมแล้วยังแสดงให้เห็นว่าคณะลิเกป่าต้องเป็นคนช่างสังเกตรายละเอียดของผู้ชมอีกด้วย

(3) ชื่อกิจการ หรืออาชีพของผู้ชม การใช้ชื่อกิจการหรืออาชีพเป็นคำแทนตัวผู้ชม เช่น คำว่า “บริหารโรงเรียน” หมายถึง ผู้ชมคือกรรมการ

มีหน้าที่บริหารสถานศึกษา เป็นต้น ดังตัวอย่างบทร้องเพลงตัวแสดงออก “ผมขอบคุณท่าน กรรมการ ที่บริหารโรงเรียนมา” คณะลิเกป่าจะใช้ตำแหน่งหน้าที่การทำงานแทนตัวผู้ชมเฉพาะ ผู้ชมที่เป็นผู้จัดที่มอบโอกาสให้ทำการแสดง ทั้งนี้เพื่อแสดงความขอบคุณและเพื่อช่วย ประชาสัมพันธ์การทำงานของผู้ชมผู้นั้นเป็นการตอบแทน

1.1.2 การใช้คำฉายานาม เป็นชื่อตั้งตามลักษณะที่หมายรู้กันในหมู่ คณะ เช่น ลักษณะเด่นทางกายภาพของนักแสดง ดังตัวบทร้องเพลงทยีออก “ยกข้อมุนีแล้วตา ทยีเฒ่า ยกขึ้นหัวเข้าไม้เท้าแข็งเพ็ก ลูกยกมุนีตาทยีเสริม มันเป็นนักแสดงแต่กัญชา” จากตัวอย่างเป็นคำเรียกตัวทยี มีฉายาว่า ทยีเฒ่า ทยีเสริม (เสริม หมายถึง สมมติ) เป็นต้น มีการใช้คำฉายานามเรียกขานเพื่อสร้างความขบขันในการแสดง

1.1.3 การใช้คำภาษาถิ่น หมายถึง การนำคำภาษาถิ่นมาใช้ปะปนอยู่ในประโยค แบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1.3.1 ใช้เพื่อสื่อความหมาย จากการวิเคราะห์พบการใช้คำภาษาถิ่นได้ในการสื่อความหมาย มักพบคำทั่วไปที่คนได้ส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้โดยไม่ต้องแปล เช่น เสริม (สมมติ) ไร (อะไร) ตู (ประตู) แข็งเพ็ก (แข็งมาก) หัวเข้า (รุ่งเข้า) ยกขึ้น (ตื่นขึ้น) ดังตัวอย่างบทร้องเพลงทยีออก “ยกข้อมุนีแล้วตาทยีเฒ่า ยกขึ้นหัวเข้าไม้เท้าแข็งเพ็ก ลูกยกมุนีตาทยีเสริม มันเป็นนักแสดงแต่กัญชา วันพระแปดคำเสริมไม่ทำอะไรปิดตูกไปปิดปลา”

1.1.3.2 ใช้เพื่อสร้างความขบขัน การใช้คำภาษาถิ่นเพื่อสร้างความขบขัน หมายถึง การร้องคำภาษาถิ่นที่เป็นคำภาษาง่าย ๆ หรือคำอุทานเพื่อให้ผู้ชม ขบขัน จากการวิเคราะห์ พบทั้งคำร้องภาษาถิ่นในภาษาถิ่นได้ มักใช้คำว่า “เออ” และภาษาถิ่น ของกลุ่มคนมุสลิม มักใช้คำว่า “ฮัลเล วังยา” ทั้งนี้นักแสดงจะใช้คำภาษาถิ่นเพื่อใช้สื่อ ความหมาย และสร้างความขบขันขณะแสดงเรื่องแล้ว ยังนำคำภาษาถิ่นมาใช้แต่งบทร้อง ประเภทกลอนของลิเกป่า ทำให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบของนักแสดงในการเพิ่มคำศัพท์ ทำให้มี คำสำหรับแต่งบทร้องที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของกลอนลิเกป่าเพิ่มมากขึ้นด้วย

1.1.4 การใช้คำซ้อน คำที่เกิดจากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียง ต่อกัน โดยแต่ละคำมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมายเหมือนกันหรือตรงข้ามเพื่อให้ ความหมายที่ชัดเจน สามารถจำแนกได้ 2 แบบ คือ 1) ใช้เป็นคำเรียกแทนตัวบุคคล เช่น แม่ป้า พ่อแม่ ดังตัวอย่างบทร้องเพลงว่าดอกชาย “เดียวแม่ป้ารำคาญ รำสองคนเอาเสียนาน พ่อแม่ รำคาญหัวใจ” นักแสดงลิเกป่าใช้คำซ้อนเรียกญาติกับคนแสดง และ 2) ใช้เป็นคำเสริม ความหมาย หรืออธิบายความรู้สึก เช่น รีบรับมาเร็วไว ดังตัวอย่างบทร้องเพลงอวยพร “หนึ่งร้อยน้องสงมา น้องบ่าวเออ พี่ชาติใจ รีบรับมาเร็วไว ชื่นใจพี่ชาย” จากบริบทหมายถึง เร่งรีบ เพื่อเน้นย้ำว่ารีบรับเงินมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าดีใจ ภูมิใจที่ได้มาเป็นการบอกผู้ชมว่าเงินที่

ได้รับมาแม้จะมากน้อยผู้รับในฐานะนักแสดงก็รู้สึกดีใจ เป็นการแสดงให้เห็นเจตนาของผู้ขับร้อง และแสดงอวัจนภาษาเพื่อให้เกิดอรรถรสในการชมและเกิดอารมณ์ขบขัน

1.2 การใช้คำถามวาทศิลป์ (Rhetorical Question)

ตามปกติการขับร้องจะนิยมใช้ประโยคในรูปคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบหรือเรียกว่าคำถามวาทศิลป์ ซึ่งเป็นคำถามที่ผู้พูดรู้อยู่แล้วว่าผู้ฟังจะเข้าใจได้ ส่วนใหญ่การร้องเพลงที่เป็นการตั้งคำถามลักษณะนี้จะเป็นคำถามที่ไว้ถามเพื่อประชดความรัก หรือเป็นการตัดพ้อกับความรัก ดังตัวอย่างบทร้องเพลงแจกดอก “เราร้อนไปทั้งตัว เจ้านี้มีผิวแล้วหรือยัง รักกันเอ๋ย พรรคนี้ อีกซักกี่ปีจะได้กอด จริงจริงของเขาแม่สาวน้อย ใครใช้ เอ๋ย ใครสอย” จากเนื้อร้องมีลักษณะเป็นเพลงเกี่ยวพาราสีที่มีการใช้คำถามแบบไม่ต้องการคำตอบเป็นคำถามถึงการมีคู่ครองแล้วหรือยัง เช่น “เจ้านี้มีผิวแล้วหรือยัง” คนถามแน่ใจอยู่แล้วในคำตอบแต่เป็นการถามเพื่อให้มั่นใจ หรือคำถามว่า “อีกซักกี่ปีจะได้กอด” และตัวอย่างบทรับที่ถามว่า “ใครใช้ เอ๋ย ใครสอย” คำถามนี้เป็นการถามเพราะรู้อยู่แล้วว่าใครคือคนครอบครองหัวใจ แต่ก็ถามเหมือนประชดประชันในสิ่งที่ตัวเองเจอในขณะนั้น การกล่าวคำถามในบทขับร้องเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสนใจจากผู้ชมได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.3 ถ้อยคำนัยผกผัน (Irony)

ถ้อยคำนัยผกผัน คือการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งเพื่อให้ความหมายในทางตรงข้าม ซึ่งลักษณะการใช้ถ้อยคำนัยผกผันในบทขับร้องจะเป็นในลักษณะของการประชดประชัน หรือมีลักษณะของการเหน็บแนม ดังตัวอย่างบทร้องเพลงตัวแสดงออก “หากผมร้องรำทำผิดถือว่า เป็นมิตรน้องใหม่ ขอให้คุณแม่และคุณป้า จงช่วยเมตตาและเห็นใจ” จากตัวอย่างมีการใช้ถ้อยคำนัยผกผัน เช่น ที่บอกว่า “ผมร้องรำทำผิดถือว่า เป็นมิตรน้องใหม่” ที่ต้องการสื่อสารให้ผู้ชมแสดงทัศนคติในด้านบวกด้วยความรู้สึกรู้สึกเอ็นดูและเห็นใจ เพื่อจะบอกว่าหากกระทำผิดพลาดหรือไม่ถูกใจในการแสดงก็ยังคงได้รับความเมตตาจากผู้ชมอยู่

1.4 การใช้ทัศนภาวะ (Modality)

ทัศนภาวะ คือ การตัดสินใจของผู้พูดในความเป็นไปได้ โดยแสดงความคิดผ่านการอ้างถึง และการทำนายเนื้อหาของถ้อยคำ การบ่งบอกลักษณะข้อเท็จจริง ระดับความแน่ใจหรือไม่แน่ใจ ความไม่ชัดเจน ความเป็นไปได้ ความจำเป็น พบทัศนภาวะ 2 ลักษณะ ได้แก่

1.4.1 การใช้ทัศนภาวะบอกความมั่นใจ

ลักษณะความคิดที่บ่งบอกถึงความมั่นใจผู้พูดแสดงความมั่นใจในเรื่องการแสดง ความปรารถนาว่าจะได้หรือไม่ได้มาซึ่งความเมตตาจากผู้ชม คำแสดงความมั่นใจ เช่น ตั้งจิต ตั้งใจ ต้อง ประกาศ ฯ ดังตัวอย่างข้อความ

ตัวอย่างบทกาดครู

(บทร้อง) “ไหว้หลวงพ่อบำบัดหนองไพร ลูกตั้งจิต ตั้งใจร้อง

เรียกหา”

(บทร้อง) “ลูกนั่งหน้าพ่อแม่มานั่งหลัง (ลูกคู่รับ) ลูกนั่งหน้าพ่อแม่มานั่งหลัง

(บทร้อง) “ต้องมาระวังคุมซ้ายคุมขวา (บทรับ)”
 (บทร้อง) “สับหกชั้นฟ้าสับห้าชั้นดิน (ลูกคู่รับ) สับหกชั้นฟ้าสับห้าชั้นดิน”

ประกาศทั่วถิ่นในถิ่นโลกา (บทรับ)

ตัวอย่างข้างต้น มีการใช้ถ้อยคำแสดงทัศนภาวะที่บอกความมั่นใจ เช่น มีการย้าคำว่า “ตั้งใจ ตั้งใจ” เพื่อให้มั่นใจถึงความต้องการของตนเอง หรือใช้คำว่า “ต้อง” เพื่อแสดงความมั่นใจในตนเอง และคำว่า “ประกาศ” ก็เป็นคำแสดงความเชื่อมั่นหรือมั่นใจได้เช่นกัน ซึ่งคำที่แสดงความมั่นใจในที่นี้เป็นความปรารถนาให้สามารถทำการแสดงลิเกป่าให้ถูกใจผู้ชม หรือเป็นการพิสูจน์แสดงความมั่นใจต่อผู้ชมให้มั่นใจในการแสดงอีกทางหนึ่งด้วย

1.4.2 การใช้ทัศนภาวะบอกความเป็นไปได้

ลักษณะความคิดที่บ่งบอกความเป็นไปได้ในเรื่องของการแสดง ความปรารถนาซึ่งมีคำที่แสดงถึงความคาดหวังต่าง ๆ เช่น ถ้า เหมือนจะ ฯ ดังตัวอย่างบทร้อง บทเพลงเชิดครู “ถ้าเป็นเอ็นดูราชครูรักษา เสียงดังแจ้วแจ้วเหมือนจะเห็นหน้า” มีการใช้คำแสดงทัศนภาวะที่บอกความเป็นไปได้ด้วยคำว่า “เหมือนจะ” หรือใช้คำแสดงเงื่อนไขว่า “ถ้า” เป็นการคาดคะเนความเป็นไปได้เช่นกัน ลักษณะการใช้คำแสดงทัศนะถึงความเป็นไปได้นั้นจะเป็นไปในเรื่องของการแสดงความคาดหวัง คาดคะเน ความเป็นไปได้ว่าจะได้รับความเอ็นดูเมตตาจากครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการแสดง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันวอวยพรให้ทำการแสดงให้ถูกอกถูกใจผู้ชม

กล่าวโดยสรุปการใช้ทัศนภาวะในที่นี้ 2 ลักษณะ ได้แก่ ทัศนภาวะบอกความมั่นใจ และบอกความเป็นไปได้ ซึ่งในส่วนของการให้ความมั่นใจนั้นจะเป็นการให้ความมั่นใจในความเมตตา เอ็นดู เพื่อให้ทำการแสดงให้เป็นที่ชื่นชอบ ชื่นชมของผู้ชม ขณะที่บอกความเป็นไปได้ในที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นขอพรจากครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการทำการแสดงให้ออกมาประทับใจคนดู ซึ่งการขับร้องเพลงลิเกป่าโดยทัศนภาวะเหล่านี้เพื่อตอบสนองความต้องการของคนแสดงให้สมหวังดังปรารถนา

1.5 การใช้สำนวนขยายความหรือนั่นความเข้าใจ

สำนวนไทยเป็นเครื่องมือให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทย เพราะเป็นถ้อยคำที่คมคายกว่าคำพูดธรรมดา ผู้พูดไม่ต้องอธิบายบางสิ่งบางอย่างให้ยืดเยื้อ ถ้าหยิบยกเอาสำนวนมาประกอบการขับร้องก็จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น คำว่า “ตัดกล้วยไว้หวี ตัดปลีกล้วยไว้” คล้ายสำนวน “ตัดบัวไม่เหลือใย” มีการใช้สำนวนขยายความมีที่มาจากธรรมชาติ ผู้ขับร้องใช้พืชที่มีอยู่ในชุมชนคือพืชสวนเช่น กล้วยและหัวปลี มาเปรียบเปรยเป็น

สำนวน ทั้งนี้อาจเกิดจากการสังเกตการตัดกล้วยและหับปลีแม่หูกออกจากกันก็ยังมิใช่เหลือต่อติดกันอยู่ เหมือนความสัมพันธ์ของคนรักที่เคยมีต่อกันมานาน แม้จะตัดสัมพันธ์แล้วใจก็ยังมิเยื่อใยผูกพันอยู่ และยังมีสำนวนเปรียบ “ตัดโคนโยนด้าม” สำนวนนี้ความหมายคล้าย “โยนหินถามทาง” เป็นการหยั่งปฏิกิริยาจากคนรัก เพราะเชื่ออย่างหนึ่งว่าคนที่รู้สึกเช่นเดียวกันจะยังคงตอบรับสถานะที่มีให้แก่กัน

ผลจากการวิจัยภาษาที่ปรากฏในเพลงลิเกป่า พบการใช้ภาษาแสดงความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การใช้ลักษณะภาษาในการสื่อสาร การใช้ทัศนภาวะ การใช้คำถามวาทศิลป์ การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน และการใช้สำนวนขยายความหรือเน้นความเข้าใจ ซึ่งกลวิธีทั้งหมดทำให้เห็นความรักที่สมหวังจากบทเกี่ยวพาราสีหรือบทเพลงแจกดอกผสมผสานไปกับความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มักพบในบทกาคครูและบทเพลงเชิญครูที่เป็นความเชื่อจากผู้ขับร้องสะท้อนให้เห็นสังคมไทยในแง่ของความอ่อนน้อมเคารพบูชาครูลิเกป่า และบุคคลผู้ล่วงลับที่เคารพนับถือเพื่อให้มาปกป้องภัยให้สามารถทำการแสดงได้ประสบความสำเร็จ

2. ความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า

ความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าจำแนกได้ 5 ประเภท ดังนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอธิษฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เนื่องจากการขับร้องเพลงเชิญครูมีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเชิญครูต่าง ๆ ที่คณะลิเกป่านับถือจึงพบข้อมูลที่กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือเพื่ออธิษฐานขอพรให้คณะลิเกป่าทำการแสดงได้อย่างราบรื่น เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม ดังตัวอย่างเพลงเชิญครู

(บทเกริ่นนำ) สองสามท่มชุมชุม <u>นุราชครู</u>	(ลูกคู่รับ) สองสามท่มชุมชุม
ราชครูถ้าเป็นเอ็นดูราชครูรักษา	(ลูกคู่รับ) ถ้าเป็นเอ็นดูราชครู
รักษา	
(บทร้อง) ทั้ง <u>ครูแขก</u> พ่อเอ๋ย <u>ครูไทย</u>	(ลูกคู่รับ) ครูแขก พ่อเอ๋ย ครูไทย
(บทร้อง) <u>โต๊ะแดงกับโต๊ะรันยี่</u>	(ลูกคู่รับ) โต๊ะแดงกับโต๊ะรันยี่
(บทร้อง) ทั้ง <u>แม่สายรวมเข้าด้วยกัน</u>	(ลูกคู่รับ) ทั้งแม่สายรวมเข้า

ด้วยกัน

ตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยใช้คำเรียก “ราชครูรักษา” ได้แก่ ครูแขก ครูไทย โต๊ะแดง โต๊ะรันยี่ และแม่สาย ซึ่งมีการระบุชื่อที่แน่ชัดที่เชื่อว่าชื่อบุคคลเหล่านั้นเป็นบรมครูลิเกป่าที่คณะลิเกป่าให้ความเคารพนับถือและเป็นผู้ดลบันดาลให้การแสดงสำเร็จตามจิตขอร้องต่อสิ่งที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์ มินัยยะถึงการวอนขอพลังอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดลบันดาลให้ทำการแสดงราบรื่น

ทั้งนี้ การขับร้องเพลงเชิญครูในลิเกป่าดังกล่าวข้างต้น เปิดเผยให้เห็นคุณธรรมจริยธรรมอันงดงาม สำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณในเรื่องของการเคารพครูบาอาจารย์ คนเรา

จะทำการแสดงให้ประสบความสำเร็จ เป็นที่รักได้รับความเมตตาเอ็นดูของผู้ชมและป้องกัน เสนียดจัญไร สิ่งไม่ดีให้ห่างไกลคณะลิเกป่าได้นั้น บางครั้งอยู่นอกเหนือวิสัยของมนุษย์ที่จะหยั่งรู้และบังคับให้ห้วงตามที่ตนปรารถนา หากแต่ขึ้นอยู่กับครูหมอลิเกป่า และบุคคลอันเป็นที่เคารพที่อยู่ที่ “เบื้องหลัง” ซึ่งอาจหมายถึง ครู ที่มีการเอียนมาอย่างเจาะจงตามที่นับถือกันในแต่ละศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ (ครูไทย) ศาสนาอิสลาม (ครูแขก) จึงมีการร้องประกาศเพื่อเรียนเชิญให้ผู้มีพระคุณทุกท่านเข้ามาอยู่ร่วม มาช่วยปกป้องรักษาดลบันดาลให้ทำการแสดงประสบความสำเร็จ

2.2 ความเชื่อในเรื่องร่ายรอยของการเดินป่า

เนื่องจากเพลงฤๅษีลา เป็นเพลงที่คนแสดงบทฤๅษีใช้ในการร้องอำลาตัวละครอื่นในเรื่องและเป็นการร้องลากลับเข้าฉาก การขับร้องเพลงนี้เล่าจากมุมมองของฤๅษีที่มีความเชื่อในการดำรงตนอยู่ในป่าเขาลำเนาไพร ดังตัวอย่างเพลงฤๅษีลา “เจ้าป่าเจ้าเขาอยู่ลำเนาไพร เมื่อลูกจากไป คุ่มกันรักษา” จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นการกล่าวถึง “เจ้าป่า เจ้าเขา” ซึ่งเป็นใหญ่ในผืนป่า บางครั้งก็เรียกว่าเทพารักษ์ แต่ถ้าสถิตอยู่ในต้นไม้ ก็เรียกว่า รุกขเทวดา แปลว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งป่า โดยอิทธิฤทธิ์ของเจ้าป่าเจ้าเขานั้นสามารถให้คุณ หรือให้โทษได้ จึงเลือกใช้คำว่า “คุ้มครองรักษา” ที่ปรากฏในคำร้องเปิดเผยความคิดของผู้ขับร้องว่ามีความเชื่อเรื่องเจ้าป่าเจ้าเขา เป็นพื้นที่ที่เทพารักษ์ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ได้คุ้มครองปกป้องรักษาผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในป่าให้แคล้วคลาดปลอดภัย

2.3 ความเชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม

ในทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่าการกระทำหรือผลจากการกระทำซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ดังนั้นเมื่อกระทำความดีนั้นแล้วย่อมได้ผลแห่งกรรม หรือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมว่าบุคคลทำกรรมเช่นใดก็ย่อมได้รับผลของกรรมเช่นนั้น การขับร้องเพลงฤๅษีลาในลิเกป่ามีปรากฏความเชื่อในเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมเด่นชัด ดังตัวอย่างบทร้องเพลงฤๅษีลาว่า “ให้แพ้แก่พระ ชนแถมมาร ศัตรูผู้พาล อย่ากรายลูกยา” สะท้อนให้เห็นสังคมไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาที่เชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม ด้วยการหยิบยกเป็นสำนวนสุภาษิตที่ว่า “แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร” ที่กล่าวถึงพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมว่าการยอมคู่กรณีเพื่อไม่ให้เรื่องราวบานปลาย แต่ถ้าหากไม่ยอมแพ้ก็จะมีปัญหาและอาจจะกลายเป็นเรื่องลุกลามใหญ่โตขึ้นได้

2.4 ความเชื่อเรื่องการดำเนินชีวิต

รูปแบบการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปแล้วสามารถบ่งบอกถึง ทศนคติ ค่านิยม ศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมาช้านาน จึงเกิดมีประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ชาวพุทธมีความเชื่อและศรัทธา เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา ด้วยการทำบุญตามเทศกาล เพื่อส่งเสริมให้ทุกคนในศาสนาเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ดังตัวอย่างบทร้องเพลงฤๅษีออก “วันพระแปดค่ำเสร็จไม่ทำไร ปิดตุยกโตไปวัดปลา” สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่

มีในทางพระพุทธศาสนาในช่วงวันพระ หรือวันประชุมถือศีลฟังธรรมในทางพุทธศาสนา คือในวันพระขึ้น 8 ค่ำ ชาวพุทธจะถือเป็นวันสำคัญ ควรไปวัดเพื่อทำบุญ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และฟังธรรม นอกจากนี้ชาวพุทธยังถือว่าวันพระไม่ควรทำบาปใด ๆ การทำบาปหรือไม่ถือศีลทำในวันพระถือว่าเป็นบาปยิ่งกว่าวันอื่น

2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย

ค่านิยม (Values) สิ่งที่เราเชื่อว่ามีคุณค่าหรือมีคุณค่าในชีวิตอันจะนำไปสู่การมีจริยธรรมหรือการกระทำที่ดี ซึ่งมักจะได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ส่งผลในด้านบุคลิกภาพ และอุปนิสัยใจคอของคนไทย ดังตัวอย่างบทร้องเพลงถูกซึ้งออก “คนเราเกิดมาตั้งหน้าสร้างแต่ความดี ถ้าความชั่วไม่มี คนดีเค้าก็เียนโย” จากตัวอย่างเป็นค่านิยมในด้านการเชิดชูยกย่องคุณงามความดี หรืออาจกล่าวได้ว่าค่านิยมจะเป็นตัวควบคุมการตัดสินใจของคนในสังคม จึงมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและอุปนิสัยใจคอให้มีพฤติกรรมไปทางใดทางที่ดี เพื่อให้สังคมยกย่องหรือยอมรับ

อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยเรื่อง “กลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ที่ผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจและสามารถนำมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การขับร้องเพลงลิเกป่ามีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย ได้แก่ การใช้ลักษณะภาษาในการสื่อสาร การใช้ทัศนภาวะ การใช้คำถามวาทศิลป์ การใช้ถ้อยคำนัย ผกผัน และการใช้สำนวนขยายความหรือเน้นความเข้าใจมักพบในเพลงพื้นบ้านที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักในลักษณะรำพึงเพื่อให้ได้รับความสุขสมหวังและความยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออาจกล่าวได้ว่ากลวิธีทั้งหมดทำให้เห็นความรักที่สมหวังจากบทเกี่ยวพาราสิหรือบทเพลงแจกดอกผสมผสานไปกับความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มักพบในบทภาครูและบทเพลงเชิญครูที่เป็นความเชื่อจากผู้ขับร้องสะท้อนให้เห็นสังคมไทยในแง่ของความอ่อนน้อมเคารพบูชาครูลีเกป่า และบุคคลผู้ล่วงลับที่เคารพนับถือ เพื่อให้มาปกป้องภัยให้สามารถทำการแสดงได้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ากลวิธีการใช้ภาษาในเพลงพื้นบ้านที่ปรากฏในลิเกป่ามีความเหมือนและความต่างกับรายงานการวิจัยการศึกษาเนื้อหาของลิเกลูกบทของเจ็ดฉันท์ ดอกแก้ว ปรากฏการใช้ภาษาสอดคล้องกันในเรื่องการเลือกใช้คำ และสำนวนโวหารเหมาะสมกับเนื้อเรื่องทำให้ผู้ชมเกิดจินตนาการตามได้ (เจ็ดฉันท์ ดอกแก้ว, 2543) แต่ในบทความวิจัยการศึกษาภาษาและความเชื่อในเรื่องความรักที่ปรากฏในบทเพลงไทยสากล (ณฐ อังศุวิริยะ และคณะ, 2563) พบกลวิธีทางภาษาที่เหมือนกันในเรื่องการใช้คำถามวาทศิลป์ การใช้ทัศนภาวะ และการใช้ถ้อยคำนัยผกผัน แต่แตกต่างกันในส่วนเพลงไทยสากลจะถ่ายทอดมความรักเพียงอย่างเดียวและส่วนใหญ่มักสะท้อนความรักที่ผิดหวังมากกว่าสมหวัง แต่ในการขับร้อง

เพลงพื้นบ้านลิเกป่าจะกล่าวถึงบทเกี่ยวกับพราสีที่มีการถ่ายทอดมมความรัก และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในสังคมไทยผ่านบทเพลงพื้นบ้านและทำให้สามารถขยายมุมมองในกลวิธีทางภาษาที่ถ่ายทอดผ่านการขับร้องในการแสดงพื้นบ้านจากการใช้ภาษาถ่ายทอดออกมาให้ได้รับความเมตตา เห็นใจหากเกิดข้อผิดพลาดในการแสดง

ประเด็นที่ 2 การขับร้องเพลงลิเกป่าพบความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อที่ปรากฏในเพลงลิเกป่ากับกลวิธีการใช้ภาษา กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอธิษฐาน สะท้อนผ่านกลวิธีการใช้ทัศนภาวะ การใช้คำบุรุษสรรพนาม คำชยานาม และการใช้คำถามวาทศิลป์ ความเชื่อเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องค่านิยมในสังคม สะท้อนผ่านวิธีการใช้สำนวนขยายความหรือเน้นความเข้าใจ ความเชื่อเรื่องการดำเนินชีวิต สะท้อนผ่านกลวิธีการใช้คำภาษาถิ่น และความเชื่อในเรื่องร่องรอยของการเดินป่าสะท้อนผ่านกลวิธีการใช้คำซ้อน กลวิธีการใช้ภาษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและเชื่อว่าโชคชะตาของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องบนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ดังนั้นจึงพบการใช้คำถามวาทศิลป์เพื่อร้องขอ อ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขณะที่ใช้กลวิธีทัศนภาวะเพื่อสื่อถึงความคาดหวังหรือสร้างความมั่นใจในการแสดงให้เป็นไปด้วยความราบรื่น การวิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่ามีทั้งความเหมือนและความต่างกับรายงานการวิจัยการศึกษาความเชื่อในบทเพลงสุนทราภรณ์ของ พงศ์ศักดิ์ สังขนิญโญ ปรากฏความเชื่อที่สอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยเนื้อหาในเพลงลิเกป่าจะมองสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ที่อยู่เบื้องบนมีสายสัมพันธ์เป็นครูลิเกป่ามีการเอ่ยนามสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างชัดเจน (พงศ์ศักดิ์ สังขนิญโญ, 2543) แต่ในบทความวิจัยการศึกษาความเชื่อในเรื่องเพลงไทยสากลของ ณฐ อังศุวิริยะ และคณะ จะกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ที่อยู่เบื้องบนโดยไม่ระบุชื่อให้ชัดเจน และความต่างที่เห็นได้อย่างเด่นชัดได้แก่ความเชื่อในเรื่องร่องรอยของการเดินป่า ความเชื่อดังกล่าวไม่พบในเพลงสุนทราภรณ์และเพลงไทยสากล เนื่องจากการศึกษาความเชื่อในลิเกป่ามีการดำเนินเรื่องที่ผูกโยงกับป่า ดังคำเรียกเพลงลิเกป่า ความเชื่อที่พบในการขับร้องเพลงลิเกป่าสะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมไทยยังมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่อาจหาคำตอบได้ (ณฐ อังศุวิริยะ และคณะ, 2563) ดังที่สุรพล วิรุฬห์รักษ์ กล่าวว่า “การแสดงพื้นบ้านสะท้อนความคิดและรสนิยมของผู้เล่นและผู้คนในสังคม” ดังนั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นทางออกในการอธิษฐานและร้องขอเพื่อให้สามารถทำการแสดงประสบความสำเร็จ จึงสรุปได้ว่าแม้การแสดงพื้นบ้านจะมีการปรับตัวด้านการแสดงไว้ในศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลิเกป่า แต่เป็นเครื่องยืนยันได้ถึงความพยายามที่ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์ประจำถิ่นลิเกป่าไว้ให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นต่อไป (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2522)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยสามารถสรุปด้านกลวิธีการใช้ภาษาในเพลงลิเก

ป่า พบกลวิธีการใช้ภาษา 5 ประเภท คือ 1) การใช้ลักษณะภาษาในการสื่อสาร การแสดงลิเกป่าจะเน้นนักแสดงเป็นผู้เล่าเรื่อง การใช้ภาษาเพื่อบอกเล่าอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตนเองและตัวละครสลับกันไปมา เช่น คำบุรุษสรรพนาม คำชำนาม คำภาษาถิ่น และคำซ้อน

2) การใช้คำถามวาทศิลป์ เป็นการใช้คำถามแบบไม่ต้องการคำตอบ มักพบในบทเกี่ยวพาราสีหรือเพลงแจกดอก ซึ่งเป็นการถามเพื่อประชดหรือต้องการตอกย้ำเพื่อให้มั่นใจ 3) การใช้ถ้อยคำนัยแฝง มักปรากฏในเพลงตัวแสดงออกส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารให้ผู้ชมรู้สึกเอ็นดูและเห็นใจหากเกิดข้อผิดพลาดในการแสดงเพื่อให้ยังคงได้รับความเมตตาจากผู้ชมอยู่ 4) การใช้ทัศนภาวะ เป็นการสะท้อนมุมมองและความคิดที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระดับการใช้ทัศนภาวะบอกความมั่นใจและระดับการใช้ทัศนภาวะบอกความเป็นไปได้ส่วนใหญ่จะเป็นการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ มักปรากฏในเพลงกาตครูและเพลงเชิญครูเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการแสดงให้ออกมาประทับใจคนดู และ 5) การใช้สำนวนขยายความมาประกอบการขับร้องจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น ส่วนด้านความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่า พบความเชื่อ 5 ประเภท คือ

1) ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในเนื้อเพลงมีการเอ่ยนามสิ่งศักดิ์ที่เคารพนับถือ ได้แก่ ครูลิเกป่าทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม สะท้อนให้เห็นความกตัญญูรู้คุณ และการแสดงความเคารพในความต่างของแต่ละศาสนาได้อย่างลงตัว 2) ความเชื่อเรื่องร่องรอยของการเดินป่า มักปรากฏในเพลงฤๅษีลาโดยมีความเชื่อว่าเจ้าป่าเจ้าเขามีเทวดาคอยปกปักรักษาให้ปลอดภัย

3) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เกิดจากความเชื่อทางพุทธศาสนาสอนการอยู่ร่วมกันในสังคมให้รู้จักมองโลกอย่างอ่อนโยนเพื่อช่วยลดทอนปัญหา 4) ความเชื่อเรื่องการดำเนินชีวิต เช่น ชาวพุทธมีความเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนาโดยเฉพาะวันพระขึ้น 8 ค่ำ ชาวพุทธจะนิยมไปวัดเพื่อทำบุญ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ฟังธรรม และไม่ควรกระทำความบาป และ

5) ความเชื่อเรื่องค่านิยมในสังคม ในด้านการเชิดชูยกย่องคุณงามความดี มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและอุปนิสัยใจคอของคนให้มีพฤติกรรมไปทางใดทางที่ดี เพื่อให้สังคมยกย่องหรือยอมรับ ข้อเสนอแนะ ผลจากการนำองค์ความรู้ในการนำกลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อที่ปรากฏในลิเกป่าไปใช้สามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวิชาการ ใช้เป็นกรณีศึกษาในรายวิชา “ภาษากับวัฒนธรรม” และ “คติชนวิทยา” ของสาขาวิชาภาษาไทย

2) ด้านนโยบาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวและหน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำผลการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของทางจังหวัด และสร้างเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งให้กับทางจังหวัดสุราษฎร์ธานี และ

3) ด้านสังคมและชุมชน ชุมชนได้รูปแบบของการใช้ภาษาที่ส่งเสริมให้โรงเรียนในชุมชนนำไปเป็นแบบเรียน หรือใช้หีบยกเป็นตัวอย่างในรายวิชาภาษาไทยอันจะนำไปสู่การปลูกฝังความรักและความภูมิใจในท้องถิ่นของตน และชุมชนทราบสถานภาพปัญหาของการแสดงลิเกป่าเพื่อดึงพลังทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการเรียนรู้ในพื้นที่ของตนเอง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรจะศึกษาเพิ่มเติมได้อีกโดยเฉพาะลักษณะ

อื่นที่ไม่ได้อยู่ในถิ่นสุราษฎร์ธานี เช่น ลิเกเขมร ลิเกพายัพ ลิเกกลองยาว ทั้งนี้เพื่อนำมาเปรียบเทียบและหาข้อสรุปว่าการแสดงลิเกในท้องถิ่นอื่น ๆ มีรูปแบบการใช้ภาษาและความเชื่อในการสื่อสารกับผู้ชมเป็นแบบใด

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีที่สนับสนุนทุนวิจัยโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) ปี 2565 รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิในการให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อุตถากร. (2519). คติชนวิทยา. เอกสารนิเทศการศึกษานับที่ 184. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์.
- เจิดฉัตร ดอกแก้ว. (2543). การวิเคราะห์เนื้อหาของลิเกลูกบท. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณฐ อังศุวิริยะ และคณะ. (2563). กลวิธีการใช้ภาษาและความเชื่อในเรื่องความรักที่ปรากฏในบทเพลงไทยสากลปัจจุบัน. วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(2), 156-182.
- ทรีสตี ก่อสกุล. (2557). ดนตรีประกอบการแสดงลิเกป่าคณะรวมมิตร ประดิษฐ์ศิลป์ อำเภอยะหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงศ์ศักดิ์ สังขสิทธิ์. (2543). รายงานวิจัยการศึกษาความเชื่อในบทเพลงสุนทราภรณ์. นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- เรณู โกศินานนท์. (2540). การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- ศุภมน อาภาพันธ์. (2554). การแสดงลิเกคณะทวีป-ชัยณรงค์ วงศ์เทวัญ : การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมสวัสดิ์ เตชพฤตินันท์. (2557). ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องภูตแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถิติประยุกต์และเทคโนโลยีสารสนเทศ. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2522). ลิเก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2542). ภาษาศาสตร์สังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.